

Ђорђе БОРОЗАН*

СЈЕВЕРНОАЛБАНСКА ПЛЕМЕНА У ПЛАНОВИМА И ПОЛИТИЦИ ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

УВОД

Сагледавање сложених односа у условима узајамних веза Старе Црне Горе и брђанских племена са сјеверноалбанским Малисорима и Мирдитима у зонама политичких, војних и вјерских сучељавања Скадра и Цетиња, од 1711. до 1915, подразумеујева низ ограничења у коришћењу расположивих извора и литературе.¹

* Доктор историјских наука, ванредни професор Филозофског факултета у Никшићу.

¹ За писање овог рада коришћен је избор из објављене архивске грађе и литературе: *Грађа*: Душан Вуксан, *Историјска грађа, епоха митрополија Петра I*, Цетиње 1935; Зборник докумената из историје Црне Горе (1685-1782), припремио др Јефто Миловић, Цетиње 1956; Томица Никчевић – Бранко Павићевић, *Црногорске исјаве XVI-XIX вијека*, Цетиње 1964; Др Томица Никчевић, *Валијазар Божишић, Правни обичаји у Црној Гори, Херцеговини и Албанији*, Титоград 1964; Петар Петровић Његош, *Изабрана њисма*, Цетиње 1967; Никола И Петровић Његош, *Аутобиографија, мемоари, њујојиси*, Цетиње 1969; Гавро Вуковић, *Мемоари*, књ. 1-3, Цетиње 1985; Јефто М. Миловић, *Петар II Петровић Његош – њисма и друга докумената*, грађа 1830-1851, књ. 5 и 6, Титоград 1987; Проф. др Гавро Перезић, мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, Подгорица 1992; Стенографске биљешке о раду Црногорске народне скупштине 1906-1914. *Литература*: Јагош Јовановић, *Историја Црне Горе и развој црногорске националности*, Цетиње 1948; Др Петар Поповић, *Црна Гора у доба владике Петра I и Петра II*, Београд 1951; Др Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1955; Бранко Павићевић, *Стварање црногорске државе*, Београд 1955; Бернар Стулли, *Албанско њишање 1878-1881*, Загреб 1959; *Хисторија народа Југославије*, књ. ИИ, Загреб 1960; Др Димитрије-Димо Вујовић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, Титоград 1962; *Historia e Shqipërise*, Tiranë 1965; *Из историје Албанаца*,

Наиме, бројни спорови и сукоби проистекли су по основу два „права”: отоманског, које од пропасти државе Црнојевића (1496) сматра Црну Гору административно-управним дијелом скадарског пашалука у оквиру Турске, и вјерско-политичког права црногорских митрополита и државника из дома Петровић Његош, који од 1697. у својим титулама и политичким плановима баштине државну и црквену традицију на просторима Црне Горе, Приморја и Скендерије. У сучељавању око ових „права”, политичка и вјерска судбина становништва Старе Црне Горе, брђанских племена, Приморја и сјеверноалбанских Малисора временом се изнијансирала у врло сложен однос. У бројним траговима сарадње, сукоба и сучељавања доминирао је отпор турској управи непоћудне Црне Горе скучене између скадарског и босанског пашалука, Млетачке републике и Хабзбуршке монархије.

Богата хроника догађаја, расута у изворима и радовима који се овим питањем баве, чини ову тему изазовном за потпуније истраживање. Наиме, црногорско-албанске везе и односи у минулим вјековима, захтијевају помно изучавање, посебне студије и монографије. Овај рад има за циљ да уочи и нагласи такву потребу, а вријеме династије Петровић Његош даје за то низ подстицајних разлога.

* * *

Када је Црногорски збор на упражњено мјесто митрополита изабрао 1697. године богоугодника Данила Шћепчевића „владика цетињски Божијеју милостију митрополит Скендерије и Приморја” отпочело је духовно и свјетовно старјешинство владара из дома Петровић Његош над Црном Гором, брдским и херцеговачким племенима и Приморјем. Владика Данило није само родоначелник династије Петровић Његош већ и зачетник црногорске државности.

зборник предавања, Београд 1969; Др Михаило Војводић, *Скадарска криза 1913. године*, Београд 1970; Др Радоман Јовановић, *Политички односи Црне Горе и Србије 1860-1878*, Цетиње 1977; Глигор Станојевић, *Митрополиј Васиље Петровић и његово доба 1740-1766*, Београд 1978; *Историја Црне Горе*, књ. 3, том 1, Титоград 1979; *Историја српског народа*, књ. V-1, Београд 1981; Новица Ракочевић, *Црногорско-албански односи 1878-1914*, у: Србија и Албанци у XIX и почетком XX века, Београд 1990; Владимир Стојанчевић, *Обновљена српска држава и Арбанаси 1804-1876. године*, у: Србија и Албанци у XIX и почетком XX века, Београд 1990; Новак Ражнатовић, *Пишање разграничења између Црне Горе и Турске 1881-1883*, Историјски записи LXVII, бр. 3-4, Подгорица 1994; Др Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, њорџекло, идеје, ѡракса*, Београд 1995; Радослав М. Распоповић, *Дијломаишја Црне Горе 1711-1918*, Подгорица 1996; Миомир Дашић, *Оглед из историје Црне Горе*, Подгорица 2000;

Ступајући на дужност двије године прије окончања дугог Бечко-Морејског рата (1683-1699), владика Данило био је у прилици да прати збивања и утиче на политичку судбину старе Црне Горе, Брђана, Херцеговаца и Примораца који су, упркос ратном савезништву с Млетачком републиком и Аустријом, били препуштени сваковрсној репресији турских власти с простора скадарског и босанског пашалука.

Црна Гора и брђанска племена, нарочито Кучи, Васојевићи, Братоножићи, Пипери и Бјелопавлићи, и прије овог великог рата, а нарочито од његовог окончања, били су посебно изложени настојањима скадарских паша из породице Бушатлија (1763-1831) који су баштинили право да поменути простори према територијалним и административно-управним подјелама Османлијског царства буду у саставу скадарског пашалука.²

Поремећаји до којих је дошло послје великог турског пораза након Карловачког мира 1699. године и стање у турским провинцијама у граничним областима према Аустрији и Млетачкој републици, балканске хришћане у Турској суочили су са тешким изазовима и сталним осјећањем страха и несигурности за живот и имовину. Из непоћудности, отпора и савезништва са ратујућим странама ова осјећања су под утицајем појачане исламизације и репресије ишла смјером све дубљих вјерско-политичких раскола између хришћанских и муслиманских поданика царства. У просторима могућих отпора, одбијања војних и пореских обавеза, четовања и устаништва, од времена владике Данила Црна Гора је за брдска, херцеговачка племена и Приморје била извијесна наде у отпор који води ослобађању од ропског положаја и турског подаништва. Њихова заједничка судбина, историјско искуство и традиционална међузависност и упућеност на просторе Доње Зете, Приморја и Сјеверне Албаније, гдје су упоришта средњовјековља и државноправне традиције из времена Војислављевића, Немањића, Балшића и Црнојевића, везивала их је и обавезивала да пред свим изазовима сачувају искру слободарске традиције и аутономног живљења. Отуда потреба да се у титули црногорских митрополита баштини духовно и свјетовно право над „Скендеријом и Приморјем”. Не чуди, стога, што се у Синђелији патријарха Арсенија III Чарнојевића, приликом хиротонисања владике Данила у Сечују 29. јуна 1700. год., набрајају: Црна Гора, Грбаљ, Паштровићи, Кртоле, Луштица, Бар, Скадар, Улцињ, Жабљак, Зета, Кучи, Васојевићи, Братоножићи, Пипери и Бјелопавлићи.³

Из утемељености на историјском државном и црквеном праву, владика Данило, непоћудан и Цариграду и Венецији, увео је Црну Гору и брђанска племена у борбу за ослобађање и обнављање простора које је као завјет примио уручењем Синђелије из руку патријарха Арсенија III Чарнојевића.

² Више о томе: *Хисторија народа Југославије*, Загреб 1960, стр. 164-170.

³ Више о томе: Миомир Дашић, *Оглед из историје Црне Горе*, Подгорица 2000.

Прва прилика за остварење тог плана настала је руско-турским ратом 1710. године када је цар Петар Велики, преко Саве Владиславића, Михаила Милорадовића и Ивана Лукачевића, позвао балканске хришћане на устанак. У складу са таквим планом Сава Владиславић саставио је 3. марта 1711. године Манифест, односно грамату Петра I упућену црногорском митрополиту Данилу. Руски цар је у том циљу упутио у Црну Гору Милорадовића и Лукачевича, с граматом Црногорцима, Брђанима, Херцеговцима, Климентима и другим племенима. Послије договора са владиком Данилом и присутним главарима отпочели су напади на утврђења у Херцеговини, Спуж и Плав. Суочени са снажним турским посадама устаници су прекинули даље борбе када су турске снаге из Бара опустошиле Црмницу.

Пораз руске војске на Пруту и руско-турски мир 1711. уништили су сваку даљу наду у успјех балканских хришћана. Оваквим исходом догађаја отпала су страховања Млетачке републике да ће умјесто Турске на Балкану превладати империјални интереси православне Русије.

Казнене експедиције босанских везира Ахмед-паше 1712. и Нуман-паше Ћуприлића 1714. године опустошиле су Црну Гору, разориле Цетињски манастир и натјерале владика Данила да уточиште потражи у Боки Которској, одакле се преко Беча упутио у Петроград да од цара Петра Великог тражи покровитељство над Црном Гором.⁴

У млетачко-турском рату од 1714, којем се од 1716. прикључила Аустрија као млетачки савезник, везе Црне Горе са моћном Русијом наговиле су могућност да Црна Гора постане „прозор” руских интереса на Балкану. Патерналистички однос Русије према балканским хришћанима, без обзира на посљедице пустошења Црне Горе, остао је и након повратка владике Данила из Петрограда 1715. Због тога су Турска, Аустрија и Венеција, свака из својих разлога, пратиле, контролисале и силом заустављале напоре владике Данила и његових сљедбеника у стварању црногорске државе и њене ослободилачке мисије.

Могућност и реалност руског покровитељства над свим балканским хришћанима испунила је надом, макар накратко и магловито, Црну Гору, херцеговачка, брдска и сјеверноарбанашка племена, „како православно-грчкога, тако и римскога закона”. И када су, последице договора владике Данила и генералног провидура за Далмацију Алвиза Моћенига, војне акције Млечана и Црногораца усмјерене према Албанији и Бару 1717. године, пробуђена су надања у могућност шире млетачко-црногорске сарадње. Знајући да Црној Гори и брђанским племенима, посебно Кучима, Васојевићима, Пиперима и Бјелопавлићима, стална опасност пријети од скадарског паше, владика Данило је управо на ту страну 1717. усмјерио акцију устаништва и сарадње с млетачким провидуром Далмације и Албаније. Увјерен у

⁴ Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње 1975, стр. 56-59.

праведност циља за који се борио тражећи покровитељство Русије и помоћ Венеције, владика у једном писму из посљедњих година живота напомиње: „А Црногорци се не држе на силу и у злу памет, него стоје сиромаси, с врх себе и бране душу и вјеру...”⁵

Резултати Бечко-Морејског рата (1683-1699), руско-турског рата (1710-1711) и млетачко-турског (1714), односно аустро-турског рата (1716-1718), иако окончани побједом хришћанских држава, у основи су имали трагичне посљедице за балканске хришћане, остављене без заштите на немилост и освету турским властима у пограничним пашалацима. Између терора и појачане исламизације у османлијском царству и провидног и огољеног прозелитизма Венеције и Аустрије, готово није постојала могућност очувања вјерског и политичког идентитета. Простор Старе Црне Горе у томе је, свакако, посебан случај.

Умјесто да остану Црној Гори као награда за учешће у рату с Млетачком републиком против Турске, на основу одлука Пожаревачког мира 1718. године, Грбаљ, Мајине, Побори и Брајићи припали су Венецији.

И владика Сава Петровић суочио се с изазовима великог рата који су отпочеле Русија и Турска 1736. у који се умијешала Аустрија, савезник Русије, и као и у ранијим случајевима преко својих представника покренула акцију устаничког отпора балканских хришћана, поданика османлијског царства. У прољеће 1737, уочи уласка Аустрије у рат, духовни прваци балканских хришћана – патријарх Арсеније IV Јовановић-Шакабента, охридски архиепископ и надбискуп скопски – увјеравали су бечки двор да ће подићи народ и спремно дочекати аустријску војску. На тој основи, аустријски цар објавио је 15. јуна 1737. Манифест којим позива на устанак балканске хришћане. Предвођени војводом Радоњом Петровићем, 500 Куча, по 200 Васојевића, Пипера, Климената и Хота, 100 Груда и 80 Братоножића, кренули су ка Новом Пазару. Међутим, како се ратна срећа с аустријске почела окретати у корист турске војске, то су сву несрећу ратног преокрета поднијели приврженици патријарха Арсенија IV Јовановића-Шакабенте присиљени на нову сеобу, прихватање ислама и арнаућење.

Путовање владике Саве у Русију 1742. означило је обнављање црногорско-руских веза на основама створеним у вријеме владике Данила. Граматом царице Јелисавете Петровне дато је признање Црногорцима за оданост према Русији, потврђена раније одређена субвенција за Цетињски манастир и препоручена уздржаност према Турцима и Млечанима. Тог савјета се упорно држао владика Сава, иако су његов коадјутор владика Василије и самозванац Шћепан Мали били главни виновници црногорско-турског рата 1757. и турско-млетачког напада на Црну Гору 1768. године.

⁵ *Зборник докумената из историје Црне Горе (1685-1782)*, Цетиње 1956, стр. 24.

Сјеверноалбанска племена Клименти, Хоти, Груде и Мирдита наша су се у фокусу политичких планова владике Василија о Црној Гори и њеној мисији у ослобађању балканских народа. У представци Колегију иностраних дјела априла 1753. године, током прве посјете Петрограду, владика Василије је у географски опис Црне Горе унио и албанска племена – Клименте, Хоте и Кастрате.⁶ У писму из априла 1758, подсећајући је на турски напад 1756. године, Василије је по ко зна који пут молио царицу Јелисавету „да моју отаџбину и народ црногорски изволи узети под своју високу заштиту како би нас од честих турских напада и тирјанства млетачког ослобидила”.⁷

И у писмима руским министрима Ивану Шувалову и Михаилу Воронцову напомињао је да на Црногорце „гледају сусједни хришћански народи у турском поданству: Албанци, Македонци, Босанци, Срби и Бугари”, па „Ако Црна Гора пропадне... изгубиће наду у избављење”.⁸ Излажући политичке аспирације Црногораца, Грбљана и Брђана (у које поред Куча, Васојевића, Пипера и Братоножића убраја Клименте и Мирдите), Василије је руским званичницима представио Црну Гору као руску губернију. Ма колико нереални, ови политички заводљиви планови били су изведени на основу наведене синђелије о духовно-политичкој јурисдикцији црногорских митрополита. Ипак, политичка реалност била је битно другачија од наведених надања, увјеравања и очекивања. На то указује и Василијева представка из јануара 1765. царици Катарини II, у којој пише о опасности у којој се налази Црна Гора опкољена турским тврђавама Требиња, Никшића, Спужа, Подгорице, Жабљака, Бара и Улциња, због чега наду у опстанак једино везује за Русију.⁹

Василије је упорно настојао да државотворну мисао владике Данила учини доступном дипломатским и политичким круговима Русије, Млетачке републике, Аустрије и Турске и у томе је, афирмишући улогу Црне Горе у ослобађању балканских хришћана, био врло предузимљив. Тиме је отворио и препустио Црну Гору изазовима времена у којима је самозванац Шћепан Мали, с харизмом руског цара Петра III, стварао пометњу у турско-млетачком окружењу, могућношћу ширег организовања балканских хришћана, под видом остваривања руских империјалних амбиција на Балкану и у Средоземљу. Уочи руско-турског рата 1768, вијести о интензивним везама Куча, Климената, Васојевића, Пипера, Братоножића и читавог окружења са Цетињем у вријеме широке кампање створене појавом Шће-

⁶ М. Драговић, *Сјоменик XXV*, 11-12.

⁷ Д. Вуксан, *Сјоменик LXXXVIII*, 52-53.

⁸ Исто, стр. 49.

⁹ Б. Павићевић, *Мисија митрополиџа Василија Пејировића у Русију 1765-1766. године*, Историјски гласник, 1-4, 1962, стр. 53.

пана Малог и доласком патријарха Василија Бркића, након укидања Пећке патријаршије (1766), за власти у Скадру, Требињу, Дубровнику и Котору биле су повод различитих предвиђања.

Иако су босанске, румелијске и арнаутске снаге средином 1768. нахрупиле на Црну Гору, очекивани турски успјех у рјешавању „случаја са Црном Гором” пропао је, мимо предвиђања дипломатских представника. Страх у Дубровнику, Котору и Скадру током мисије Долгорукова у Црној Гори 1768. и акција руске флоте у Средоземљу под командом А. Орлова, (која је поново разбуктала политичку машту самозванца о скором, коначном ослобођењу балканских хришћана) усталасали су устаничка расположења у Црној Гори и међу племенима у њеном сусједству. Руско-турски рат на Дунаву и пораз турске флоте код рта Чесма (1772) дали су нове подстицаје таквим надама све до закључења руско-турског мира у Кучук Карнецију 1774. године.¹⁰

У међувремену, док су интересовања за Црну Гору због појаве „цара” самозванца изазивала разна предвиђања и свакако претјерана страховања, у Албанији је од времена Мустафа-паше Бушатлије (1763-1775) ухватила маха арнаутска анархија, ширећи се по читавом окружењу. Бјежећи од турско-арнаутског терора, патријарх Бркић је записао: „Хиљаде Арбанаса пљачка дуж путева и села и у великим разбојничким четима обилази земљу”.¹¹

Са Махмут-пашом Бушатлијом (1775-1796), који је углавном мимо Порте каналисао већ устаљену анархију са простора Албаније према окружењу, Црна Гора и брђанска племена добили су бескрупулозног противника. Ма колико сматран одметником и узурпатором, Махмуд-паша Бушатлија није био спреман одвојити Албанију од Отоманског царства, већ је намјеравао да је учини аутономним дијелом. Бунтовна Црна Гора стојала је на путу његовом плану да под потпуном контролом држи сусједна брђанска племена.

Користећи политичке заплете на Балкану, у ишчекивању нових руско-турских и аустро-турских сукоба, Махмуд-паша Бушатлија постао је господар читаве Албаније. Његове везе са Бијелим Пољем, Требињем и Никшићем биле су пријетња да ће ускоро преузети контролу над Херцеговином. Како су, не без разлога, процјењивали дубровачки и млетачки конзули, оправдано се страховало да би, „од Каваје до Мостара”, могао завладати овај Портин одметник.

Самовољним рушењем паша широм Албаније и потчињавањем првака Подгорице, Спужа, Никшића и Бијелог Поља, Махмуд-паша је процијенио да је „дошло вријеме да се коначно униште Црногорци” и током јуна 1785. митом и лажним обећањима, а затим војском покорио је Црмничку, Ријеч-

¹⁰ Др Васиљ Поповић, *Источно шийтање*, Београд 1928, стр. 68-72.

¹¹ И. Руварац, *Сјоменик*, X, 49.

ку и Љешанску нахију, сломио отпор Катунске нахије и, након похаре имања и кућа, запалио и опљачкао Цетињски манастир, а затим, опустивши Паштровиће, вратио се у Скадар.¹²

Против самовољног паше често су упућиване казнене експедиције под вођством румелијског беглербег и босанског везира, послје којих је његов углед међу становништвом скадарског пашалука стално јачао. Када га је Порта 1795. године посљедњи пут амнестирала уз услов да царској благајни плати сва заостала дуговања, устремио се поново на Црну Гору. У намјери да је потчини и сломи њен утицај на брђанска племена, Махмуд-паша напао је и у боју на Мартинићима јуна 1796. био поражен, а у новом походу септембра исте године, погинуо је у боју на Крусима. Његова војска, разбијена и поражена, вратила се у Скадар.

Тиме је заустављен полет Махмуд-пашине „љуте Албаније”, у чије је границе, поред Црне Горе, намјеравао укључити Епир, Тесалију, Херцеговину и дио Далмације У тој намјери ступио је у преговоре с представницима Француске. Црна Гора, захваљујући овој великој побједи, отпочела је државноправни развитак и прикупљање у своје границе брђанских и херцеговачких племена. Скадарски пашалук, којим је од 1796. до 1810. управљао лојални Ибрахим-паша Бушатлија, брат Махмуд-паше, није више представљао главну опасност за Црну Гору. Захуктала албанска анархија постепено се уклапала у реформска обећања султана Селима III.

Руски конзул у Дубровнику, Антон Ђика, писао је митрополиту Петру I да га радује побједа над Бушатлијом и да ће обавијестити по свим иностраним дворовима нека се сва Европа „чуди толикој слави и мудрости нашега високопреосвјештенства и превеликој храбрости црногорскога народа”.¹³ Француски конзул у Дубровнику у извјештају својој влади овим поводом констатује: „да је био вољен од стране Арбанаса”, а лист *Moniteur* од 18. децембра 1796. године да су се Албанци заклели да ће осветити свог скадарског пашу „под чијом су влашћу живјели веома срећно”.¹⁴

Од овог догађаја односи између Црногораца и Албанаца били су испуњени сталним пограничним сукобљавањима. Током прве године устанка у Србији (1804), између Црне Горе и Скадра није било сукоба. Ипак, у Херцеговини и дијелу Брда турско насиље са устанничким замахом стално се увећавало. Послије 1805. опет су учестали напади са скадарске стране. У вријеме сукоба са Французима 1806, на Црну Гору су улиједили нови на-

¹² Више о томе: *Бој Црногораца и Брђана с Махмудијем*, Зборник радова о биткама на Мартинићима и Крусима, Цетиње 1996.

¹³ М. Драговић, *Свједочење руског ђакона Алексија, секретара код владике Петра I*, у: *Бој Црногораца с Махмуд пашом 1796*, Цетиње 1996, стр. 150.

¹⁴ А. Лаиновић, *Француска штићамца о Махмуд-пашини Бушатлији и Црној Гори краја XVIII в.*, Историјски записи, Цетиње 1955, стр. 344.

пади Турака с албанске и херцеговачке стране.¹⁵ Ови напади имали су за циљ да превентивно онемогуће везе између Црне Горе, Брда и устаника у Србији. У 1808. години стање на црногорско-албанској граници уређено је миром који је митрополит Петар I закључио са скадарским пашом. Са обнављањем руско-турског рата 1809. године, прекинутог Тилзитским миром 1807. године, и новим таласом устанка у Србији, против Турака су устали Васојевићи, и то је био повод скадарском паши за нови напад на њих спречавајући их да се са дијелом Брђана и Морачана прикључе борбама у Санџаку, где је Карађорђе био стигао са устаницима.¹⁶

У ишчекивању турског напада на Србију Карађорђе се 1813. године у два наврата обратио Петру I молећи владику да „ако се војна отвори, и ви дознате, а ми не будемо Вам могли објавити, а Ви гледајте каквим годе начином заплашити Арнауते, и против њих војску укажите, да не би могла цела Арнаутија на нас поћи”.¹⁷ Тешкоће одржавања мира између Цетиња и Скадра, упркос закљученом споразуму, чинило је упорно одбијање скадарског паше да призна губитак контроле над Бјелопавлићима и Пиперима, које су слиједила и друга брђанска племена окренута Црној Гори. Владика Петар I инсистирао је да споразум о миру важи не само за Бјелопавлиће и Пипере већ и за Ровчане и Морачане.¹⁸ Стога су се односи Цетиња са Скадром сводили на стално расправљање обостраних пограничних инцидентата.

У вријеме грчког устанка 1821. године, књаз Милош је демонстрацију скадарског паше с војском на граници према Србији пропратио молбом (1822) владици Петру I да у случају напада, рачуна на „...диверсију против Албаније и Херцеговине”.¹⁹

Припајање Мораче и Роваца Црној Гори 1820. године, узалудна настојања скадарског паше да подмићивањем придобије Пипере и молбе зетских свештеника Петру I уочи руско-турског рата 1828 – реметили су односе Скадра са Цетињем, али су се Петар I и Мустафа Шкодра-паша, упркос инцидентима, углавном придржавали закљученог споразума.

На почетку владавине Петра II Петровића Његоша, учестали су сукоби са скадарским Албанцима и Турцима. Покушај Мустафа Шкодра-паше да одво-

¹⁵ *Историја српског народа*, V-1, Београд 1981, стр. 176.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Петар Поповић, н. дј. 185-187; Д. Вуксан, *Црна Гора и њој гранични Турци*, Записи 12, 1934, стр. 110.

¹⁸ Д. Вуксан, *Петар I Петровић-Његош и његово доба*, Цетиње 1951, стр. 250-251; Др Душан Лекић, *Сјољна њолићика Петра I Петровића Његоша (1784-1830)*, Цетиње 1950, стр. 203.

¹⁹ Н. Шкерковић, *Из односа Србије и Црне Горе*, Историјски записи 13, 1957, стр. 296-297.

ји Албанију од потчињености Порти и ступи у савез са одметнутим везиром Египта Мехмед Алијом, завршили су се потпуним неуспјехом 1831. године.

Црногорци су 1831. и 1832. извршили неуспјеле нападе на Подгорицу, у намјери да Зету припоје Црној Гори. Напад из 1832. помогли су Хоти, Малисори и Мирдита. Турци су након тога појачали гарнизом у Подгорици, ојачали утврђење и заштиту Албаније од нових напада са црногорске стране.²⁰

Преписка Петра II Петровића-Његоша са Сулејман-бегом од прољећа 1834, када су учестали напади на погранична црногорска села, наговјестила је смиривање напетости. Међутим, неуспјех у обраћању подгоричким и спушким првацима, као и узалудно Његошево надање да са Хафиз-пашом скадарским закључи погранични мир на црногорско-албанској граници, у 1835. довело је до убиства 20 Куча од стране Турака и црногорске освете нападом, те заузимања и рушења Жабљака на Скадарском језеру.

Користећи добре односе с Али-пашом Ризванбеговићем, херцеговачким прваком, Његош је поново настојао да преко Хасан-паше, скадарског заби-та, закључи мир. Током 1838. било је неколико инцидената. Турци су напали Куче у мају, а црногорски напад на скадарску област јула исте године зауставили су Клименти. Нови скадарски првак, Хајин-паша, прихватио је да се преговара о пограничном миру, али до њега није дошло због нових напада. Почетком јуна 1839, у вријеме преговора са скадарским пашом, неколико хиљада Албанаца изненадно је нападо, али су одбијени. Мир је ипак закључен, али погранични сукоби око крађе стоке, имања, појила, шума и испаша нијесу престајали. Турске власти нијесу показивале спремност да ставе под контролу самовољу пограничних Албанаца. Закључени мир је нарушен турским нападом на Салковину почетком септембра 1840. године. Од почетка 1841, непријатељства између Црногораца и албанских Турака су учестала. У писмима Јеремији Гагићу, Његош се жали да не чини више предлоге о миру албанским првацима „зашто тачно знам да га они неће, а везир скадарски и да би хтјео, не смије га од њих учинити”.²¹

С прољећа 1842. Његош је наставио преговоре с подгоричким прваком Мехмед-Спахијом Лекићем, сматрајући да је измирење с пограничним Албанцима неопходно. Турско-црногорски сукоби у Херцеговини били су додатни разлог да се одржи мир на црногорско-албанској граници. Али, њега није било. У љето 1843. забиљежен је нови упад око „хиљаду Арбанаса” поводом сакупљања турске војске на граници и напада на Пипере. Користећи ангажованост Црногораца у борбама око Грахова, новоименовани скадарски намјесник, Осман-паша, средином септембра 1843. заузео је острва Врађину и утврђење Лесендро на Скадарском језеру, важна стратегијска упоришта Црне Горе. Сви Његошеви покушаји да их поврати дипло-

²⁰ П. Поповић, н. дј., стр. 139.

²¹ П. Поповић, н. дј., стр. 166.

матским и војним путем били су узалудни. Преписка са Осман-пашом у којој се, поред осталог, налазе предлози и апели да не слуша Арбанасе који га подстичу против Црногораца, показује Његошево истрајавање да што бољим односима с пашом поврати Врађину и Лесендро. Молбе и жалбе, а њих је доиста с владичине стране било напретек, казују о немирној Крајини у којој влада обострана пљачка и терор који измиче контроли власти, неспремној да заведе ред и испоштује договоре и споразуме.

Скадарски Малисори су наставили да одржавају везе са Црном Гором. Наиме, Албанци католици – „Латини”, који су често „трговачким послом долазили” у Србију и Црну Гору из Скадра и Ђаковице, као и трговци који су с друге стране ишли по уље, дуван и бурмут у Скадар, Љеш и Улцињ, успостављали су не само трговачке везе са католичким дијелом Албаније. Управо на овој основи, послје 1844. године, Илија Гарашанин, једна од водећих личности уставобранитељског режима у Србији, успоставља везе са арбанашким представницима (посебно са Мирдитима). У *Начертанију*, државном и национално-политичком програму Кнежевине Србије, овај циљ је дефинисан тако да се „сви неосмански народи полуострва балканског” спријатеље како би потом „и независини постали”. Мирдита су тих година били у латентном сукобу с Поротом због њених настојања да се умијеша у изборно право насљедног мирдитског кнеза (главара – „пренка”). Због крвне освете били су у завади са Црногорцима. Гарашанинов опуномоћеник за везе (Атанасије Николић) записао је: „Још од године 1846. беше утврђена беса у Миридитама са католичким свештеником Дон Карлом Красни(ћи). Његовим настојањем придоби се главар Биб Дода који изјави да ће готов бити да суделује с Миридитама у устанку за ослобођење, па да Миридита имају своју аутономију и слободну вероисповест под српским владаром”. Према овом извјештају, „предео Мирдита и других северноалбанских католичких племена по *Устави политичке ирройаџанде* из 1849. године налазио се у тзв. јужном пределу и био под руководством књижевника Матије Бана. Краснићи је као „агент за рад међу Арбанасима” у љето 1849. изнио у разговору са Гарашанином резултате свога рада међу Миридитама. Поред Краснићија питањем ове пропаганде бавио се једно вријеме и католички бискуп у Скадру Домазен.²²

У оквиру овог плана, крајем децембра 1849. године, између Петра II Петровића Његоша и мирдитског првака Биб Доде закључен је савез за одбрану и напад против Турака. Тиме су дотадашње „српско-арбанашке везе” оствариване преко Црне Горе.²³

²² В. Стојанчевић, н. р., стр. 21-22.

²³ Политика подмићивања, којом се Осман-паша успјешно користио за придобијање појединих утицајних личности међу Брђанима и у нахијама старе Црне Горе, нарочито у гладним годинама и када је Његош боравио у Русији, Аустрији и Итали-

Током 1848. и 1849. било је више инцидената на црногорско-албанској граници. Свако затварање пазара скадарског санцака (Подгорице, Жабљака, Спужа, Бара, Улциња и Скадра) значило је економску невољу за Црну Гору и, уједно, моћно средство скадарском паши да утиче на Брђане и црногорске нахије (Црмичку и Ријечку).

До извјесног успјеха сарадње са Мирдитима дошло је током 1850-1851. када је на Цетиње и у Београд долазио сродник мирдитског главара Марк Прокљуш. Међутим, како је 1853. почео Кримски рат, неутралност Србије према овом догађају значила је истовремено и прекид званичних веза српске владе с Арбанасима. Мирдити су се нашли под притиском не само Порте већ и обавјештајних емисара британске и француске владе. Њиховим питањем с посебним успјехом бавио се француски конзул у Скадру Х. Екар. Послије Париског мира 1856, француски утицај се нагло осјетио међу арбанашким „фандима”, а почео је јачати и аустријски утицај обавјештајних служби.

Друга владавина кнеза Михаила 1860-1868. значила је повратак на активну спољну и националну политику Србије и према Албанцима. У ово вријеме, као повјереник српске владе за рад међу Албанцима скадарског вилајета јавља се Франц Маури (Словенац), фрањевац којег је Римска курија поставила на службу у Албанији. Као присталица идеје о ослобађању балканских народа од турске власти, ступио је у везу са првацима Хота и Климената, посредујући у њиховом ослобађању из скадарских тамница. Наиме, главари Кастрата, Тријепча, Забојане и Груда очекивали су реализовање плана Србије и Црне Горе и изражавали спремност да устану против турске управе. У том циљу, извршено је поравнање старих спорова које су Малисори од раније имали са Црногорцима и другим брдским племенима. На тој основи стварано је расположење за пријатељску сарадњу сјеверних Албанаца са Црном Гором и Србијом. Пратећи успон ове сарадње, Марко Миљанов, који је најбоље знао рад повјереника међу Малисорима, биљежи: „Све бјеше поврвјело од Старе Србије и Арбаније... да се придруже кнежевима (Србије и Црне Горе) куд је коме сента (воља – прим. Ђ. Б.)”²⁴

Међутим, како је Порта 1866. године ухапсила Краснићија, а у Мауријев рад посумњала српска влада, Домазин се повукао, уплашен од хапшења, ова сарадња је ослабила. Хапшење Пренк Биб Доде, који је у затвору умро 1868, прекинуло је најзначајнију везу у плановима кнеза Михаила с Албанцима. Одлазак са политичке сцене И. Гарашанина у прољеће 1867. и убиство кнеза Михаила маја 1868. значило је потпуни прекид те сарадње.²⁵

⇒

ји, била је снажно средство за сузбијање утицаја и ширења граница Црне Горе. Глад у Црној Гори 1847. довела је на сам руб пропасти прибрежне нахије и племена.

²⁴ Цитирано према: В. Стојанчевић, н. р., стр. 25.

²⁵ Од краја 1868. и током 1869. везе сјеверноалбанских католика са српским властима ишле су преко подгоричког трговца Прем Леке.

Готово сви неспоразуми и сукоби Мирдита и Малисора са Портом били су по основу очувања самоуправних права и ранијих повластица које је танзиматско законодавство, послије 1839. године у читавом османлијском царству, почело да укида. На тој основи, међу Тоскама је појачана агитација из Грчке, а с приморја јужне и средње Албаније утицај Италије на разна итало-албанска друштва и организације. Међу Малисорима осјећао се све снажнији утицај Црне Горе. О односима српске владе са Мирдитима свједочи и докуменат из 1876. у којем се говори о Пренк Биб Доди млађем који је „одбијао турске и аустријске понуде у звањима части и материјалној помоћи”, настављајући сарадњу са Црном Гором и Србијом, за коју је био задужен његов стриц Ђон Марк Дода. Има података да је српска влада била сагласна уочи рата са Турском 1876. да књаз Никола узме на себе преговоре са главарима Дебра и Дукађина, чији су представници ишли на Цетиње, као и да је изасланик књаза Николе ишао у Ороши на преговоре са Пренк Додом. Портин обавјештајна служба предухитрила је ове намјере, ухапсила Доду и интернирала га у Цариград пред сам почетак рата Србије и Црне Горе с Турском.

Рат 1876-1878. и његове последице порушили су скоро све резултате тридесетогодишњих веза на стварању српско-црногорске сарадње са сјеверноалбанским католицима и савезништво против Османлијског царства. Међутим, независно од последица, контакти и сарадња између 1846. и 1877/8. означавају позитиван биланс у историји односа Црногораца, Срба и Албанаца.

Наиме, споразум који је Петар II Петровић Његош закључио са Биб Додом, затим сукоби Црне Горе с Турском током владавине књаза Данила 1851-1860, као и очекивања да мирдитски устанак у сјеверној Албанији 1875-1876. урасте, током Источне кризе, у ослободилачке ратове Црне Горе и Србије против Турске створили су претпоставке за политичку сарадњу са Малисорима. До ње ипак није дошло. Штавише, црногорско-турска граница, на основу одлуке Берлинског конгреса 3. јула 1878, војним ангажовањем Призренске (албанске) лиге око уступања Плава и Гусиња Црној Гори, постала је простор директног сукобљавања. Послије сукоба код Плава 4. децембра 1879. и на Мурина 8. јануара 1880, ово спорно питање, створено отпором Албанаца иза којих је „стала” Порта, невољно признајући ново разграничење са Црном Гором, дипломатским ангажовањем сила потписница Берлинског конгреса разријешено је предајом Црној Гори Улциња, умјесто Плава и Гусиња. Тиме је у новембру 1880. окончан овај албанско-црногорски спор.

Међутим, повлачење турско-црногорске границе кроз подручја племенских структура, кроз имања, шуме, пашњаке, ливаде и водопоје села и племена, сусједних црногорских и албанских братстава, изазвало је низ тешкоћа и сукоба и развукло се све до балканских ратова и стварања границе Црне Горе с Албанијом 1913. године. Из спорова око Штоја на Бојани и питања Бривске горе, коришћења простора на средњем току Цијевне, спорења око тзв. Црвене земље (плодне равнице између Ђемовског поља код Подгорице и Тузи) и питања Велипоља, гдје су раније племенске међе, шуме, ис-

паше, ливаде и путеви, мијењани ђудљивим радом Комисије за разграничење, час на штету једне, час на штету друге стране заоштрене су и појачане раније омразе, учестале пријетње и инциденти између малесијских и црногорских племена, начином својственим турској управи да одлазећи оставља трагичне етничке и вјерске расколе. Питање Бривске горе ријешено је тек 1891. године, а спорови на простору средњег тока Цијевне у Затријепчу, као и сукоби црногорских држављана и Албанаца из племена Хота, турских држављана, трајали су до краја 1894. Спорне су биле и тзв. Црвене земље куда је у јесен 1883. обиљежена црногорско-турска граница. Ово питање остало је отворено до Балканског рата 1912. године, иако је ово подручје од 1895. фактички било експроприсано од стране Црне Горе. Подручје Велипоља, у коме су биле шуме, испаше и ливаде племена Куча, остало је на турској страни. Овај спор је ријешен тек 1894. са обавезом Турске да плаћа Кучима 500 гроша на име траварине. Разграничењем Црне Горе и Албаније из 1913. године Велипоље је остало Албанији.²⁶

Спорови око регулисања границе у подручју Плава, Гусиња и Ругова настављени су, иако је црногорско-турска граница на овом сектору обиљежена 1887. године. Наиме, на планини Мокри, гранична линија није се подударала са тзв. комуналном границом каква је постојала између Васојевића и Руговаца прије 1878. године. На сектору Андријевица – Гусиње – Плав – планина Мокра управо стога долазило је до честих инцидената, отмица стоке, убистава и обостраних окршаја.

У политичким плановима књаза/краља Николе интересовање за сусједна албанска племена скадарске Малесије и њено прикључење Црној Гори било је константа његове спољне политике. Преко црногорских конзула у Скадру, активно се супротстављао аустроугарској пропаганди, врло утицајној у скадарској Малесији. Као раније Петар II, који је рачунао са везама између католичких Малисора са Васојевићима и Кучима и надао се, у очекиваном устанку, сарадњи Груда, Хота и Климената, тако је краљ Никола, настављајући ту сарадњу, управо из ових племена имао један број угледних и повјерљивих људи. Најутицајнији међу њима био је, свакако, првак племена Груда, Сокол-Бацо Ивезај.²⁷

Албански католици из Скадра, бавећи се трговином и занатством у прибрежним црногорским варошима, имали су важну улогу у привредном развоју Црне Горе. Међутим, крајем XIX и почетком XX вијека, ови трговци

²⁶ Више о томе, Н. Ракочевић, н. р., стр. 124-125.

²⁷ Сокол-Бацо Ивезај (Ивезић) био је унапријеђен у чин бригадира црногорске војске. Средином јула 1902. поднио је књазу Николи списак малисорских главара и њихове пратње којима је на име помоћи дато 1.190 фиорина. Ристо Драгићевић, *Малисорске буне, 1910-1911*, Записи IX, Цетиње 1940, стр. 140-159.

и занатлије повлаче се из Црне Горе или остају примајући црногорско држављанство.

Анексија Босне и Херцеговине октобра 1908. наметнула је Црној Гори још активнију политику према сјеверноалбанским племенима. Предвиђала се могућност аустроугарске агресије, па је црногорска влада настојала да у албанским малисорским племенима обезбиједи савезника. На сличан начин и аустроугарска пропаганда је пажљиво пратила везе малисорских првака са Цетињем. Аустроугарски конзул у Скадру Крал достављао је поруке влади у Бечу да књаз Никола настоји преко Прел Лока Пренка (њиховог агента) придобити католике сјеверне Албаније у случају рата. Стога тражи да међу Албанце скадарске Малесије пошаљу друге агенте. Управо у вези с тим је гроф Ерентал, аустроугарски министар спољних послова, послао инструкције амбасадору у Атини и конзулима у Солуну и Скадру да планирају акцију наоружавања и придобијања албанских племена која се граниче са Црном Гором. Конзул Крал у једном извјештају из децембра ове године констатује да су Малисори све наклоњенији Бечу иако је утицај Црне Горе на ова племена био несумњив. У том погледу интересантни су извјештаји посланика Србије на Цетињу Јована М. Јовановића о намјерама конзула Краља да стално подстиче незадовољство међу Албанцима скадарске Малесије и Санцака.²⁸

Режим младотурака, који је на власт дошао јула 1908, узроковао је од 1910. године у појединим крајевима Албаније устанак који ће трајати све до Балканског рата. Током ових догађања Црна Гора је интензивирала везе не само с Малисорима већ и са првацима метохијских и косовских Албанаца. Може се рећи да је Црна Гора, од свих балканских држава најактивније у отварању албанског питања путем помоћи малисорским побуњеницима. Црногорска влада будно је пратила устаничко вреће у Албанији преко *Гласа Црногорца* који је преносио вијести из Солуна о врло неповољном стању у европској Турској, нарочито у косовском и скадарском вилајету.²⁹

Према писању овог листа, учестано склањање читавих фамилија из пограничних малисорских села у Црну Гору било је мотивисано неприхватањем регрутних обавеза и пореза. Мото прогласа објављеног у овом листу узет је из посланице миотрополита Петра I и гласи: „Наша врата слободе, нек су сваком слободу иштућем отворена, и то нек ви је аманет.”³⁰

²⁸ Ову дјелатност остваривао је на простору Новопазарског санцака преко Аса Феровића из Плава. Више о томе: Ђ. Микић, *Аусџиро-Уџарска и Младотурци 1908-1912*, Бањалука 1983, стр. 131-132

²⁹ Услјед тога бјекство појединих албанских првака с Косова у Црну Гору (Иса Бољетинца и других) током устанака 1910-1912. постало је редовна пракса. Више о томе: Н. Ракочевић, н. р., стр. 123-132.

³⁰ До средине октобра у Црну Гору је доbjегло око 2.000 избјеглица „без разлике вјероисповиједи”, а међу познатим личностима били су: Исо Бољетини, Асо

Крајем октобра 1910. представници турске и црногорске владе, скадарски валија Бедри-паша и сердар Јанко Вукотић, разговарали су у својству председника Комисије за рјешавање спорних питања, насталих доласком избјеглица из Малесије и са Косова.³¹

У вези са питањем емиграната, крајем 1910. године црногорској Народној скупштини поднесена је интерпелација. Др Лазар Томановић, у својству председника владе, на 25. редовној сједници (26. јануара 1911) образложио је околности под којима је током цијеле 1910. године било емигрирања у Црну Гору из скадарског и косовског вилајета и констатовао „да приимајући не само православне него и католике и мухамеданце одговорили смо историјском позиву Црне Горе”.³²

Непопустљивост младотурског режима довела је до нових устанака Албанаца. Према писању *Гласа Црногорца*, Порта је узалуд покушавала да их доведе у положај раје. Питање аутономне Албаније за њу није постојало, иако је оно дошло у први план јер је „покренуто и на њему се ради са више страна, док питање аутономије старе Србије спава мртвим сном” констатује лист. Тумачећи званичне ставове црногорске владе у вези са интересима Аустро-Угарске и Италије у Албанији, у листу се наводи да се на исти начин може говорити и о интересима Црне Горе „тим прије што је она у непосредном сусједству и што је њен живот често уткан у живот народа Албаније, па с тим и њена будућност. Аутономија Албаније мора да је првенствено акциона сфера Црне Горе”.³³

У марту 1911. стигле су вијести о побуни и борбама у скадарској Малесији. Поред указивања на „опрезност и умјереност”, констатације се да Црна Гора ипак неће затворити своје државне границе сиротињи која тражи спас и која је увучена у догађаје без своје кривице.³⁴

Глас Црногорца у броју од 1. априла пише да је устанак Албанаца-Малисора у пограничним крајевима букнуо и изненадио емигранте из косовског вилајета. Краљ Никола је тражио од представника великих сила да по-

☞

Феровић, Сулејман Батуша, Зефир Бињак, Бајрам Цур, Хасан-бег Вучитрнац, Риза-бег Ђаковац и други.

³¹ Договорено је да се сви емигранти врате кућама. Од 1.500 Груда, Хота, Кастрата, Шкреља и Врачана, вратило се око 1.400. Емигранти из косовског вилајета нијесу се хтјели вратити. Напротив, њихов број се стално повећавао.

³² Стенографске биљешке о раду Црногорске народне скупштине, 1910, 768-769.

³³ Цитирано према: Н. Ракочевић, н. р., стр. 136.

³⁴ Иако је преко агената радио да се устанак што више прошири, краљ Никола је званично настојао да Црна Гора остане неутрална према овим догађајима до тренутка када ће заједно са Србијом ући у окршаје с Турском. У том циљу навео је поводом амнестије од стране високе Порте да ће Црна Гора сву потребну помоћ емигрантима давати до 15, односно 28. марта.

буњени Малисори буду под заштитом и контролом Црне Горе. Поједини малисорски прваци били су спремни да прихвате овај план. У овом устанку, поред племена католичке Малесије: Груда и Хота, као најактивнијих, учествовали су и Кастрати, Клименти и Шкреље.³⁵

Учешће Албанаца из Затријепча и два погранична батаљона из Куча и Зете у помоћ Малисорима довело је до знатних губитака на турској страни, у борбама 13. априла 1911. Због тога је турска влада оптужила Црну Гору. Владин комесар генерал Вукотић оповргао је све оптужбе о умијешаности Црне Горе у Малисорски устанак. Турска влада је упутила Тургут-пашу да с војском преко Кастрата стави под контролу цио простор „од Проклетија до Скадарског језера”. У таквим условима устаницима је упућена помоћ и чете са територије Куча. Напад Тургут-паше почео је 18. априла и до 18. маја малисорски устаници били су принуђени да се повуку уз десну обалу Цијевне. На нове турске оптужбе, реаговала је црногорска влада 27. маја правдајући учешће превентивном одбраном. Турска војска је на сектору Цијевне успјела да до 8. јуна присили устанике на повлачење. Док је трајао напад Тургут-пашине војске и Етхем паша са одредима из Плава и Гусиња 25. априла напао је Клименте, али се вратио уз велике губитке. Турска војска је тек 21. јуна запосјела Клименте чији се већи дио становника склонио у Црну Гору.³⁶

Очекивања краља Николе, да малисорски устанак буде прилика за заједничко дјеловање Србије и Црне Горе у истискивању Турске и реализовању територијалних амбиција на просторима Старе Србије и сјеверне Албаније, нијесу се остварила. Влада Краљевине Србије, упозната са неодобравањем великих сила било каквог уплитања у догађаје у сјеверној Албанији, негативно је одговорила на предлоге краља Николе од јануара 1911. године. На предлог о заједничком издржавању није се изјаснила, као ни у вези са нападом на Турску, пошто нијесу обављене дипломатске и друге припреме са осталим балканским државама, Бугарском и Грчком. У десетој тачки овог предлога, упућеног влади Србије преко дипломатског представника на Цетињу, Тодора Петковића, у вези са координираном акцијом против Ото-

³⁵ Представник црногорске владе уручио је Малисорима 700 пушака и дозволио војницима с подручја Куча да могу прелазити границу и помагати устанике. Упутио им је и два официра – Мила Рашовића и Војина Павићевића.

³⁶ У Црну Гору пошли су скоро сви устаници са својим породицама и били размјештени у подгоричкој области. Турска влада прво је покушала да преко Тургут-паше прогласом од 12. маја испослужује предају оружја и повратак побуњеника својим кућама. Како јој то није пошло за руком, била је принуђена да 14. јуна изда акт о општој амнестији, који је турски посланик на Цетињу саопштио предсједнику црногорске владе Л. Томановићу, напомињући да је Висока порта одлучила да амнестира све Малисоре без изнимке. Поводом ових догађаја и амнестије руски лист *Новојеремја* одао је признање Црној Гори.

манске империје, напомиње се да би при разграничењу требало имати на уму као полазиште: „Подјела Санцака на пола, повлачење даље границе до Шар планине, обухватање Призрена и Скадарског санцака – округа за Црну Гору, а за Србију, друга половина Санцака, Македонија обухватањем Скопља и Дебра и излазак на море са Драчом и његовим приморјем – детаљи ће се накнадно утврдити”. Међутим, српска влада је са неповјерењем гледала на ангажованост Црне Горе у отварању албанског питања.³⁷

До већег устаничког врења међу Албанцима дошло је крајем прољећа и током љета 1912. Од краја марта почеле су нове акције у Мирдитима и Малесији. Влада генерала Митра Мартиновића радила је на подстицању Малисора на устанак. Тај задатак краљ Никола повјерио је генералу Блажу Бошковићу. Ова нова буна Малисора отпочела је 4. августа и трајала само неколико дана. Поучени ранијим искуством, Хоти су остали по страни ових догађаја. Гранични инциденти на Тари код Мојковца и на сектору према Беранама, гдје је црногорска војска порушила 16 турских караула, били су увод у Балкански рат, оглашен прокламацијом од 9. октобра, у којој се као главни ратни циљеви истичу ослобођење још неослобођеног дијела српског народа испод турске власти и прикључење скадарске Малесије Црној Гори. На основу трећег члана Војне конвенције са Србијом из 1912, предвиђало се да ће у рату с Турском „црногорска војска дејствовати главним операцијским правцем Скадар – сјеверна Албанија – Дебар”. У овом случају, сарадња са сјеверноалбанским Малисорима и Мирдитима везивала се за раније традиционалне везе с првацима из породице Дода. Међутим, како у визијама младотурског режима није постојала „аутономна нити независна Албанија”, осим у програмима Призренске лиге и првака Албанаца-католика, тако ни напори Цетиња да до аутономне Албаније дође под патронатом Црне Горе (тј. да јој се скадарска Малесија прикључи) нијесу били реални.

Скадарска Малесија током Првог балканског рата била је доиста „акциона сфера Црне Горе”. На почетку ратних операција око 3000 Албанаца, добровољаца, учествовало је у заједничким борбама Приморског одреда црногорске војске. Међутим, проглашење албанске државе, на скупу албанских првака у Валони 28. новембра 1912. године, пресудно је утицало на промјену политичких расположења у Малесији, упркос настојању једног дијела њихових првака који су се на састанку у Груды 6. фебруара 1913. године заклињали на вјерност краљу Николи и спремност да остану са Црном Гором. На промјене црногорско-малесијског савезништва током

³⁷ Након дате амнестије, 14. јуна, прваци албанских устаника на скупштини у Герчу 23. јуна 1911. сачинили су Меморандум у 12 тачака који су потписала 22 делегата. Упркос захтјевима били су принуђени да прихвате услове дате амнестијом и споразумом од 2. августа 1911. устанак је окончан. До 16. августа вратиле су се скоро све избјегле породице у своја села.

овог рата, као и раније, пресудну улогу имали су аустроугарска пропаганда и католички клер у Албанији.

Политичке амбиције краља Николе и велике жртве у заузимању Скадра, као главног ратног циља, окончане су неуспјехом. Мада је опсада од краја октобра 1912. до 4. априла 1913. окончана уласком црногорске војске у Скадар 21. априла, краљ Никола је, због демонстрације великих сила флотом, био принуђен да 4. маја 1913. препусти Скадар међународним трупама. Комисија за разграничење одредила је да Груде или Хоте припадну Црној Гори, а Скадар са осталим малесијским племенима новоствореној Албанији — на основу одлука Лондонске конференције од 30. маја 1930. године. Да краљ Никола и даље није одустајао од припајања Скадра Црној Гори, показали су догађаји у Првом свјетском рату, када је ову намјеру црногорска војска, опет узалудно, реализовала у ратној 1915. години.

Prof. Đorđe BOROZAN, Ph.D.

NORTH ALBANIAN TRIBES IN PLANS AND POLITICS OF THE PETROVIĆ-NJEGOŠ DYNASTY

Summary

In centuries long struggle against the Osmanli domination, links and cooperation of highland and north Albanian tribes, were maintained and stimulated by liberating efforts of Montenegro. From the time of the Petrović-Njegoš dynasty, Skadar and the space of North Albania have manifold attracted their political and state ambitions. In addition to historical reasons and memories on the Vojislavljićs, Nemanjićs, Balšićs and Crnojevićs, economic and geostrategic reasons of Montenegro were directing them to joining the struggle of highland and north Albanian tribes in wars of Montenegro against Turkey. To that end Skadar and the space of Malesija's Albania entered the sphere of political ambitions and territorial preoccupation of King Nikola who, suffering enormous losses conquered Skadar in 1913, and left it only under the military threats by big powers. Repeated entry of Montenegrin army to Skadar in 1915 and following that destruction of Montenegro in World War the First, have designated the end of hopes about Northern Albania as a sphere of the interests of Montenegro.

